

POSTERITATEA LUI AVRAM IANCU ÎN ARIA EXTRACARPATICĂ (1872–1918)

Raluca Tomi*

Abstract: *The posterity of Avram Iancu in the Romanian extra-Carpathian area is a subject that has been less treated, and the bicentenary of his birth gives us the opportunity to try to study the proposed topic. For a better analysis of the material, we divided the period (1872–1918) into three stages: 1872–1892; 1892–1914; 1914–1918. We stopped over thirty publications from the cities of Bucharest, Iași, Bârlad, of various political orientations (conservative, liberal, radical, socialist). At the same time, we also read the calendars of the time, literature, drama, memoirs of those directly involved in the revolution of 1848–1849, alongside Avram Iancu. Our conclusions can be summarized as follows: in the first stage, the writings about Avram Iancu relate facts, events during the revolution of 1848–1849, its program, relations between the leaders of Transylvania, between them and those of Wallachia and Moldavia, news about the life of the „king of the mountains”; in the second stage, the myth of the hero is outlined, in the conditions of the organization of the national struggle in Transylvania and in the Kingdom of Romania; in the in the last stage, the figure of Avram Iancu and his destiny become arguments in the joining of Romania to the Entente.*

Keywords: Avram Iancu, posterity, publications in extra-Carpathian area, public opinion in the Romanian Kingdom, the myth of Iancu.

Personalitatea simbol a lui Avram Iancu a rămas încrustată în spiritualitatea românească alăturându-se celorlalte figuri istorice, care ne învață aspirația spre măreție, esențială pentru dăinuirea umanității.

În acest articol ne propunem să prezentăm modul cum opinia publică din România extracarpatică a perceput personalitatea lui Avram Iancu. Subiectul a fost tratat sub diferite aspecte¹, noi ne propunem să arătăm prezența lui Iancu în presă: ziare, reviste, calendare, făcând trimiteri la memorialistică, literatură, dramaturgie. Pentru o mai bună cuprindere și prezentare a materialului am împărțit perioada 1872–1918 în trei

* Cercetător științific III dr., Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”; e-mail: ralucatom2013@gmail.com.; ID Orcid: 0000-0002-7449-3149

¹ Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, *Avram Iancu în dicționare, enciclopedii, programe școlare și manuale din Vechiul Regat până la unire*, „Tradiție și actualitate în Biserica Ortodoxă Română – TABOR”, Cluj-Napoca, XVI, 6, iunie, 2024, p. 14–23; Mihai Chiper, *1848 Memorie și uitare în România celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea*, Iași, Edit. Universității Al.I. Cuza, 2015; *Avram Iancu – un om între oameni. Conferința internațională „Avram Iancu – 200 de ani de la naștere. Omul, contemporanii, epoca”*, Deva, 10–11 mai 2024, coord.: Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2024.

etape: 1872, anul morții și 1892, mișcarea memorandistă; 1892–1914, debutul Marelui Război și 1914–1918, anul Marii Uniri.

Moartea lui Avram Iancu a avut ecou dincolo de munți. În „Curierul de Iassi”, pe prima pagină apărea un scurt, dar cuprinzător, necrolog cu date esențiale despre viața și activitatea sa, secera morții se abătu asupra Transilvaniei și luă pe Avram Iancu, „eroul munților”². În „Semenătorul”³ din Bârlad, alături de Giuseppe Mazzini și Benito Juarez, ambele personalități dispărute în același an, se dedica un articol cuprinzător morții lui Avram Iancu, „eroul munților”. Prezentarea formării sale intelectuale era completată de referiri la activitatea din perioada revoluției de la 1848 (participarea la adunările de la Blaj, lupta împotriva programului revoluției maghiare, care au transformat Apusenii într-un simbol al libertății). Era amintită calitatea de membru al deputăției de la Viena, relațiile contradictorii cu împăratul, fiind evocate arestarea și anii de luptă cu proprii demoni. Articolul se încheia alimentând speranțele românilor, comparându-l pe Iancu cu „pasărea phoenix”. „Românul” dedică câteva numere în septembrie-octombrie 1872, personalității lui Iancu. Începutul îl face necrologul, semnat de G. Dem. Teodorescu, care menționa: „codrii și-au pierdut eroul, munții și-au pierdut regele, stâncile și-au pierdut gigantele, Românii și-au pierdut pe Avram Iancu”. Se făcea o paralelă între D. Bolintineanu și Avram Iancu, ambii dispăruți la 48 de ani, la o lună distanță unul de celălalt⁴. „Ca fost luptător român în revoluția de la 1848–1849 și ca unul care am stat în relațiuni mai îndeaproape cu cel mai mare luptător numit Avram Iancu Horea”, așa începea scrisoarea adresată „Românului”, Aron Crainic, în 17 septembrie 1872⁵. Era o scurtă incursiune în activitatea lui Iancu din timpul revoluției și a persecuțiilor ulterioare, paralel cu o critică a lucrării lui Papiu Ilarian, care în opinia sa acorda un spațiu restrâns luptelor din Apuseni. Ca replică, în aceeași publicație, se publică pe parcursul a șapte numere, fragmente din lucrarea lui Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*. Acestea apăreau sub titlul *Avram Iancu și Adunarea de la Duminica Tomei și cea din 3 mai 1848*⁶. La rândul său, în numărul din 7 octombrie, Aron Crainic continua polemica cu Papiu Ilarian referitor la rolul lui Avram Iancu în apărarea Apusenilor, la cel al celor doi episcopi români în Adunarea de la Blaj din 3/15 mai și la faptul că Iancu a refuzat decorațiile imperiale, spre deosebire de alți conducători ai revoluției⁷.

După cucerirea independenței de stat a României și proclamarea Regatului în 1881, an în care lua ființă și Partidul Național Român din Transilvania și se întemeia

² „Curierul de Iassi”, an V, nr. 100, 8 septembrie (st. V.), p. 1.

³ *Avram Iancu*, „Semenătorul”, Bârlad, an III, nr. 35, 10 septembrie 1872, p. 2.

⁴ „Românul”, an XVI, 6 septembrie 1872, p. 750; în 11 septembrie este redat un articol despre moartea lui Iancu apărut în „Federațiunea”.

⁵ „Românul”, an XVI, 17 septembrie 1872, p. 782.

⁶ *Avram Iancu și Adunarea de la Duminica Tomei și cea din 3 mai 1848*, „Românul”, an XVI, 22 septembrie 1872, p. 797–798; 24 septembrie 1872, p. 806, 25/26 septembrie 1872, p. 809–810; 27 septembrie 1872, p. 814, 28 septembrie 1872, p. 818, 30 septembrie 1872, p. 825–826.

⁷ „Românul”, an XVI, 7 octombrie 1872, p. 850.

Societatea Iredenta Română, cunoscută mai târziu sub numele de Societatea Carpații, se remarcă o atenție sporită a intelectualității regățene asupra destinului românilor ardeleni. În rapoartele reprezentanților austrieci din București se scria că în majoritatea lor, membrii Societății Carpații erau români din Transilvania. Printre membrii acestei societăți, ce ținea propagarea ideii naționale în rândurile opiniei publice din Regat și sprijinirea românilor de peste munți, se numărau profesori, jurnaliști, alături de nume cunoscute în viața literară și publică din România: Mihai Eminescu, Vasile Maniu, A. Dimitrie Laurean, Gr.N. Granda, Ioan Slavici, I. Frâncu, Nicolae Densușianu, Gr. Tocilescu, Al. Ciurcu, Gh. Chițu, Ioan Pop Florantin, Al. Hodoș etc. Informațiile din arhivele austriece mărturisesc despre supravegherea constantă a membrilor societății de către agenții imperiali, în condițiile în care se inițiau tratative pentru semnarea tratatului dintre România și Puterile Centrale. Activitatea Societății Carpații se distingea prin adunări, organizarea de excursii studențești în Ardeal, prin propaganda înfăptuirii „Daciei Mari”. Se dorea strângerea legăturilor cu organizațiile studențești române din Viena, Budapesta, Cernăuți, Cluj, contopirea fondurilor pentru sprijinirea luptei naționale. În ciuda prigoanei, membrii Societății Carpații au continuat să activeze, organizând activități culturale, strângeri de fonduri, implicându-se în manifestări de comemorare a participanților la revoluția din 1848–1849⁸.

În „Românul” apar în perioada 1883–1887 informații despre ședințele ASTREI, unde participau și membri ai Societăților Unirea și Carpații, jurnaliști din Regat⁹. Publicul cititor era anunțat despre publicarea *Raportului lui Avram Iancu* la Editura Observatorul din Sibiu¹⁰ sau despre organizarea de către „Junimea academică” din Viena a serbării în cinstea Adunării de la Blaj, unde a vorbit studentul medicinist A.C. Popovici și s-a cântat *Deșteaptă-te române*¹¹. În aceeași publicație, la începutul anului 1888, în patru numere consecutive¹², avocatul Matei Nicola scria despre procesul dintre ASTRA și urmașii lui Avram Iancu, mărunț discordiei fiind testamentul acestuia din urmă. Acțiunea în justiție a durat 15 ani, cu decizii și reveniri la tribunalele din Abrud, Cluj etc. Era un prilej de a face cunoscut testamentul lui Iancu, ultima sa dorință fiind să se înființeze o Universitate românească în Ardeal, nucleul ei fiind studiile juridice. Deosebit este articolul semnat de Ioan Rusu Abrudeanu, din 21–24 aprilie 1889, intitulat *Revoluționarii români și cei maghiari*, unde surprindea două aspecte mai puțin dezbătute în epocă. Scria despre lipsa de informații sau, mai bine spus, lenta răspândire a știrilor în timpul revoluției de la 1848, care a provocat

⁸ Augustin Z.N. Pop, *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 301–305; George Ene, *Eminescu, securitatea și siguranța națională a României*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2014, p. 434–435.

⁹ „Românul”, an XXVII, 21 august 1883, p. 750.

¹⁰ „Românul”, an XXVIII, 21 iunie 1884, p. 554.

¹¹ „Românul”, an XXXI, 23 mai 1887, p. 438.

¹² „Românul”, an XXXII, 2 ianuarie 1888, p. 6; 3 ianuarie 1888, p. 10; 4 ianuarie 1888, p. 14; 5 ianuarie 1888, p. 18.

confuzie și decizii neinspirate. Unul dintre românii care au luptat în tabăra maghiară mărturisea că „noi cei care luptam în tabăra maghiară nu știam de ce s-a răsculat Iancu, nu știam nici despre deciziunile luate în Câmpul libertății de la Blaj”. Autorul articolului sesiza și discrepanța dintre scopurile liderilor românilor din Transilvania și cele ale conducătorilor din spațiul extracarpatic. Pentru cei dintâi pericolul era reprezentat de revoluția maghiară, pentru ceilalți agresorul era Imperiul rus¹³. Un alt articol anonim comemora ziua de 3/15 mai, când românii și-au afirmat naționalitatea și și-au cunoscut liderii, printre care și pe Avram Iancu¹⁴. Pe aceeași linie este și articolul din 21 aprilie 1890, unde Ioan Rusu Abrudeanu preia din „Tribuna”, prin amabilitatea lui Ioan Slavici, câteva fragmente de amintiri și scrisori din timpul revoluției din Transilvania, care demonstau deferența lui Avram Iancu față de revoluționarii munteni în problema tratativelor româno-maghiare. În același articol se scria despre eforturile lui Iancu de a stăvili abuzurile românilor, demontându-se zvonul răspândit de maghiari, al „hoardelor indisciplinate”, dar și raporturile dintre Iancu și Comitetul de la Sibiu¹⁵. Rusu Abrudeanu semna și articolul *Din munții apusei ai Ardealului*, din „romantica patrie a nemuritorilor martiri și eroi Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, patrie care cu drept cuvânt se poate numi leagănul libertății Românilor ardeleni”. Dorind să risipească îndoiala referitoare la lipsa de interes a moșilor față cauza națională, descria activitatea unor societăți culturale și educative: Reuniunea femeilor din Abrud sau Reuniunea de cântări a plugarilor români din Câmpeni, ultima fiind condusă de către tribunul Nicolae Corcheș. Se amintea numărul mare de elevi care studia la gimnaziile, serile literare din Abrud și înființarea Institutului de credit și economii „Auraria”¹⁶.

Opinia publică din Regat a fost sensibilizată de conferințele de la Ateneu, de operele literare închinată revoluției din Transilvania, de publicarea memoriilor revoluționarilor. În *Moși și curcani*, scrisă de A.I. Odobescu în 1880, se relua conferința de la Ateneu din 11/23 februarie 1878, unde se făcea o paralelă între țărani răsculați conduși de Horia și soldații țărani din Războiul de Independență. Ceea ce se întâmplase la 1784 se asemena cu revoluția din 1848 și prevestea viitoarele schimbări: „Vrând nevrând cată să purtăm grijă de jeraticul, care bine știm că ascuns, nu se mistuiește și care poartă în sine toate urgiile focului și pârjolului, precum și toate razele luminii, toate binefacerile căldurii”¹⁷. Teofil Frâncu și George Candrea sunt autorii lucrării *Românii din Munții Apusei*, apărută la București în 1888. Publicul era astfel familiarizat cu așezările, locuințele, costumul, tradițiile moșilor, dar și cu istoria acelor

¹³ Ioan Rusu Abrudeanu, *Revoluționarii români și maghiari*, „Românulu”, an XXXIII, 21–24 aprilie 1889, p. 403.

¹⁴ „Românulu”, an XXXIII, 4 mai 1889, p. 441.

¹⁵ Ioan Rusu Abrudeanu, *Din istoria revoluției de la 1848 a românilor ardeleni*, „Românulu”, an XXXIV, 21 aprilie 1890, p. 394.

¹⁶ Idem, *Din munții Apusei ai Transilvaniei*, „Românulu”, an XXXV, 5 februarie 1891, p. 124–125.

¹⁷ A.I. Odobescu, *Moși și curcani*, București, Edit. Librăriei Socecu, 1880, p. 6–7.

locuri. Două evenimente marcau trecutul moșilor: răscoala lui Horea și luptele conduse de Avram Iancu. Ultimul era înfățișat ca un personaj de basm, cu „statura mijlocie, profilul bujorat, nasul proporționat, părul și barba galbină, ochii albaștri, ca viorelele, cu o privire blândă [...] avea minte mare, era bun cu cei dreți și aspru cu cei răi”. Avea doi cai, Brutus și Lucia, și împreună cu tribunii săi cutreierau munții ca niște năluci¹⁸.

Ion Pop-Florantin, profesor și director al Liceului Național din Iași, membru al Societății Carpații¹⁹, pasionat de filosofie și estetică, este autorul romanului *Avram Iancu, Regele Carpaților*²⁰, care va fi transformat în piesă de teatru, cu ocazia centenarului nașterii liderului, în 1924. În roman, figura lui Iancu este cea a unui erou romantic, ce prevestea din copilărie o personalitate puternică, rebelă. Generos, plătea studiile cunoscuților săi, curajos, evada din temniță, iar partea sensibilă era reprezentată de iubirea față de Anita²¹. În roman apar figuri legendare ale revoluției de la 1848, dar și curajoasa luptătoare Caterina Varga. Evenimentele, luptele din Apuseni sunt redată în registru eroic, întrepătrunse de cântece revoluționare, *Deșteaptă-te române*, de întâlniri secrete în peșteri, de planuri îndrăznețe, inteligente și puse în practică cu înflăcărare, credință și mândrie²². Romanul apărea înaintea declanșării mișcării memorandiste și rememora timpurile eroice revoluționare, fără a străluci în analize de context sau caracterizări profunde.

Alături de beletristică, memoriile revoluționarilor aduc o nouă perspectivă asupra evenimentelor. Redacția publicației „Românul” anunța în octombrie-noiembrie apariția memoriilor fostului tribun Ioan Ciurileanu, fiind publicate în funcție de cererile plătite ale viitorilor cititori. Autorul scria că nevoia de a aduce o nouă mărturie asupra istoriei revoluției, l-a îndemnat să-și publice amintirile. Ciurileanu avea o perspectivă istorică asupra evenimentelor și încerca să distingă cauzele în realitățile sociale ale Apusenilor. Convins că revoluția de la 1848 i-a avut înaintași pe Horia, Cloșca și Crișan²³, amintea abuzurile făcute moșilor, dispariția drepturilor acordate de-a lungul timpului și arestarea Caterinei Varga²⁴. Toate acestea au creat tensiuni, neîncredere și revoltă, care au izbucnit în 1848. Rememora ziua de Rusalii, în care Iancu a vorbit moșilor despre mișcările din Europa, îndemnându-i să se ridice la luptă pentru libertate²⁵. S-au întâlnit în casa primarului din Câmpeni și și-au împărțit

¹⁸ Teofil Frâncu, George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București, Tip. Antoniu Mănescu, 1888, p. 302.

¹⁹ Proces verbal al Societății Carpații din Iași, 21 iunie 1884, Biblioteca Națională a României, mss. 4989.

²⁰ Ion Pop-Florantin a fost membru al Junimii și a scris în „Convorbiri literare”. Este autorul nuvelei *Decebal*, al romanelor: *Romeo*, *Horia*, *Avram Iancu*, *Regele Munților*. Dan Jumara, *Ioan Pop-Florentin. Contribuții biografice*, „Acta Musei Porolissensis”, XVII, 1993, p. 413–424.

²¹ Ioan Pop-Florentin, *Avram Iancu. Regele Carpaților*, București, 1891, p. 43.

²² *Ibidem*, p. 57.

²³ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–1849*, în vol. Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1972, p. 141.

²⁴ *Ibidem*, p. 142.

²⁵ *Ibidem*, p. 143.

sarcinile, lui revenindu-i să ridice locuitorii din Cluj și Turda. Un alt episod semnificativ a fost noaptea de 10 iunie 1848, când s-au tras clopotele în munți pentru a testa reacția locuitorilor, subliniindu-se legătura dintre Iancu și popor. Se amintea și episodul refuzului medaliilor împărătești²⁶. La numai un an distanță, în „Revista Nouă”, au fost publicate *Amintiri din pribegia de la 1848*²⁷. *Noi scrisori către Vasile Alecsandri*, autor fiind Ion Ghica. Talentul de povestitor al autorului era completat de mărturii inedite, printre care se remarcă corespondența între liderii revoluționari din Țara Românească. *Amintirile* aduceau noi informații despre evenimentele revoluționare, dar mai ales despre relațiile dintre lideri, despre concepțiile și viziunile diferite asupra viitorului neamului românesc. După înfrângerea revoluției de la București, speranțele conducătorilor se îndreptau spre Transilvania, locul unde „faimosul Iancu”, în fruntea oștii sale, la care s-ar fi putut alătura cea a generalului Magheru, ar fi putut continua lupta în principate. Transilvania devenea astfel reazămul cauzei române. În aceeași publicație, în 1891, Nicolae Iorga publica un amplu articol despre *Neculai Bălcescu*,²⁸ în care analiza activitatea sa ca istoric, dar și pe cea din timpul revoluției de la 1848. Periplul transilvănean, cunoașterea realităților și a liderilor ardeleni l-au marcat pe Bălcescu, pentru care „șederea [...] scurtă în munți a fost o renaștere [...] mișcarea din Ardeal îl atrăgea prin bărbăția sălbatică a luptătorilor, prin încrederea lor în arme și neînduplecarea lor, lucru pe care în zadar le căutase la conducerea mișcării din Muntenia”.

În conștiința opiniei publice din România, în preajma mișcării memorandiste, se contura treptat ideea că spiritul național din Transilvania își păstra esența, nealterată și continua tradiția deschisă de Horea și de „viteazul și poeticul rege al lor, Avram Iancu”, numit așa de către Iorga în prezentarea *Amintirilor* lui Ghica, în publicația „Lupta”²⁹.

Mișcarea memorandistă a marcat începutul unei noi etape în evoluția ideii naționale. Dincolo de Carpați se constituia Liga pentru Unitatea Culturală a Românilor, cu filiale la nivel local. Organizația, alături de Societatea Carpații, va organiza conferințe, întruniri, unde erau admirați memorandiștii, urmași ai lui Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu. Societatea Carpații organiza un bal în 1892, sub deviza „unitate națională”, iar sala era decorată cu tablouri istorice printre care se găseau cele ale lui Avram Iancu, Andrei Șaguna, Gheorghe Lazăr³⁰. În „Românul”, în iunie 1892, era redat *Apelul Studenților universitari către țară și capitală*, pentru a înfăptui România Mare, dar și amintirile unui tribun de la 1848,

²⁶ *Ibidem*, p. 145–146.

²⁷ „Revista nouă”, an I, nr. 5, 15 aprilie, 1888, p. 160–168; an I, nr. 6, 18 mai 1888, p. 201–208; an I, nr. 8, 16 iulie 1888, p. 281–295; I, nr. 16, 15 septembrie 1888, p. 276–381; an I, nr. 12, 1888, p. 461–466; an II, 1889, p. 49–57, p. 150–157, p. 268–275.

²⁸ Nicolae Iorga, *Neculai Bălcescu*, „Revista nouă”, an IV, nr. 6–7, 15 septembrie–15 octombrie, 1891, p. 201–225.

²⁹ Idem, *D. Ion Ghica*, „Lupta”, an VII, nr. 1195, 12 august 1890, p. 34–35.

³⁰ „Românul”, an XXXVI, 31 ianuarie 1892, p. 84.

care se dovedea neîncrezător în rezultatul mișcării memorandiste, ultimul său sfat către tânăra generație fiind: „voi să nu vă încredeți în nici o altă națiune, să vă încredeți în voi și virtutea voastră”³¹. Procesul memorandiștilor a alimentat neîncrederea în promisiunile imperiale, iar paralela cu destinul lui Iancu, care suferise și el din cauza nerecunoștinței imperiale, era evidentă³². Un moment aparte care amplifică atmosfera tensionată din Transilvania l-a reprezentat procesul celor care au inițiat ridicarea unui monument al lui Iancu la Țebea, printre aceștia aflându-se Tit Liviu Albani și Ion Moța³³. Ministrul de interne Perczel a ordonat confiscarea sumei strânse (330 lei și 50 de bani), arestarea inițiatorilor și demararea unui proces. Publicațiile din Regat au urmărit evenimentele și au prezentat detalii ale procesului. În „Lupta”, apărea articolul *Țăranii transilvăneni și Avram Iancu*³⁴. În „Universul”, se scria că cei doi sunt arestați la Alba Iulia și au declarat că banii au fost trimiși lui Ioan Slavici și Eugen Brode, la București³⁵, iar în „Adevărul”³⁶ și „Evenimentul”³⁷ se dădeau detalii despre proces și se aminteau spusele procurorului care îl insultase pe Iancu, numindu-l „căpetenie de tâlhari”. Studențimea din Cluj, Oradea Mare, București, Cernăuți, Viena a inițiat ample proteste împotriva procurorului³⁸. În „Calendarul poporului” se descriau etapele procesului administratorilor fondului³⁹. În semn de protest față de stoparea ridicării monumentului lui Iancu, trei studenți români, Ioan Scurtu, George Novacovici și Coriolan Steer au depus o coroană de flori pe mormântul lui Iancu, fapt ce a declanșat o nouă prigoană⁴⁰. Presa din Regat a reacționat prompt. În „Evenimentul” se anunța începerea procesului celor trei studenți, cărora doamnele le-au făcut o manifestație cu o ploaie de flori, cântând *Deșteaptă-te române*⁴¹. În „Calendarul poporului” (1901), se anunța că trei tineri au depus o coroană cu panglică tricoloră la Țebea, prilej pentru cuvântări înflăcărâte ținute de Scurtu și Novacovici. Liga Culturală din Regat, care avea drept scop „de a face cunoscute drepturile românilor de pretutindeni, de a urmări orice manifestare a vieții naționale, a sprijinit moral și material pe cei trei tineri transilvăneni”⁴². Practica depunerii coroanelor de flori pe

³¹ Idem, an XXXVI, 25 iunie 1892, p. 594–595.

³² *Martirii*, „Adevărul”, an VII, nr. 1846, 24 aprilie 1894, p. 1.

³³ Ionela Simona Mircea, *Aniversări în memoria lui Avram Iancu*, „Muzeul național”, XXVI, 2014, nr. 14, p. 97.

³⁴ *Țăranii transilvăneni și Avram Iancu*, „Lupta”, an II, nr. 2433, 5 noiembrie 1894, p. 18.

³⁵ *De peste munți*, „Universul”, an XVI, 2/14 ianuarie–3/15 ianuarie 1898, p. 3.

³⁶ *Mișcarea românilor în chestia lui Iancu*, „Adevărul”, an XIII, nr. 3751, 5 ianuarie 1900.

³⁷ *De peste munți*, „Evenimentul”, an VII, nr. 1971, 28 noiembrie 1899, p. 1.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ „Calendarul poporului”, 1897, p. 110.

⁴⁰ Gelu Neamțu, *Procesul pentru coroana de pe mormântul lui Avram Iancu 1900–1902*, „Sargetia. Acta Musei Devensis”, an IX, 1972, p. 150–162.

⁴¹ *Din țară*, „Evenimentul”, an VIII, nr. 117, februarie 1900, p. 2; *Manifestul Ligii*, „Timpul”, an XXII, nr. 235, 22 octombrie 1900, p. 1.

⁴² „Calendarul poporului”, 1901, p. 101–102.

mormintele liderilor revoluționari era o constantă în epocă, în condițiile interzicerii de către autoritățile austro-ungare din Transilvania a oricăror manifestări comemorative. În octombrie 1906, în „Dimineața”, se anunța că pe mormântul lui Avram Iancu s-a depus o coroană frumoasă de flori naturale⁴³.

Începutul secolului XX aducea noi complicații în relațiile dintre monarhia dualistă și naționalitățile din cadrul său. Se continua politica de maghiarizare a naționalităților din Transleithania, consecința fiind intensificarea acțiunilor de opoziție. Partidul Național Român adopta activismul și participa la alegerile organizate de Budapesta. Presa din Regat abunda în articole în care se analiza situația românilor din dubla monarhie. În 1903, când se dezbătea introducerea limbii maghiare în armată și o posibilă apropiere între cercurile austriece și români, în condițiile tensionării relațiilor austro-ungare, în „Adevărul” se atrăgea atenția asupra duplicității politicii austriece. Se rememora situația din 1848, când românii conduși de Avram Iancu au sprijinit Viena, dar au fost înșelați în așteptări⁴⁴. „Iar pentru eroul care pusese libertatea neamului său pe baza credinței către împărat și căutase să-i salveze acestuia coroana maghiară, pe Avram Iancu, l-a lăsat disperat [...] așa că azi după 50 de ani, comemorarea lui e socotită crimă de stat”⁴⁵. În anul 1907, una dintre prevederile legii lui Appony era cea referitoare la prestarea jurământului față de constituția maghiară. În presă se descria pelerinajul învățătorilor români la mormântul lui Avram Iancu, unde au jurat că vor rămâne credincioși idealului național⁴⁶.

Aceeași manifestare era redată și în „Convorbiri literare” din 1907⁴⁷ sub titlul *Politica culturală*. Se scria despre politica de maghiarizare și despre gestul învățătorilor din Hunedoara, care la mormântul lui Iancu au spus: „Spiritul tău va rămâne idealul nostru în veci”. Abuzurile suferite de români erau descrise în articole de presă. Studenților români din Brașov li se confiscau cărțile sosite din România, cântece patriotice românești erau interzise, la fel și tricolorul⁴⁸. În 1908 fusese aruncat în aer monumentul lui Iancu de pe Câmpul Libertății din Blaj⁴⁹. Însă toate aceste șicane nu puteau opri evoluția firească a istoriei, așa cum scria Iorga: „câteva procese ziaristilor, câteva opriri de cărți românești, câteva tricolore rupte sau smulse, încercări brutale, dar stângace de a ni lua Școala și Biserica, ceva scandal pentru deputații noștri în Parlament, și atâta pot”⁵⁰.

Semicentenarul revoluției de la 1848 a fost sărbătorit în Regat în zilele de 3–5 mai, aceasta devenind data simbol a revoluției și a ideii naționale. În „Adevărul” se sublinia că în Transilvania revoluția a avut un caracter național și social, idealuri

⁴³ *Știri de peste munți*, „Dimineața”, an III, nr. 972, 20 octombrie 1906, p. 2.

⁴⁴ *Acțiunea românilor din Ungaria*, „Adevărul”, an XVI, nr. 5054, 25 august 1903, p. 1.

⁴⁵ *Răscoala românilor din Ungaria*, „Adevărul”, an XVIII, nr. 5687, 12 iunie 1905, 1.

⁴⁶ *Congresul corpului didactic*, „Adevărul”, an XIX, nr. 6470, 29 august 1907, p. 3.

⁴⁷ *Politica culturală*, „Convorbiri literare”, 1907, p. 1264.

⁴⁸ „Calendarul Neamului românesc pe anul 1910”, iunie 1909, p. 110–111.

⁴⁹ *Atentatul din Blaj*, „Neamul românesc”, 1908, p. 2144.

⁵⁰ Nicolae Iorga, *Atitudinea critică a românilor de dincolo față de noi*, „Calendarul Neamului românesc pe anul 1910”, p. 20.

limpezite de discursul lui Simion Bărnuțiu. Articolul era completat de portretul lui Andrei Mureșanu și de o gravură a casei lui Avram Iancu⁵¹. În „Universul” se evocau luptele din Apuseni, unde „românii strâns uniți în jurul lui Avram Iancu, regele munților”, au reînviat virtutea vechilor legiuni romane.⁵² Aceleași virtuți militare erau subliniate și în articolul de fond intitulat *Regele munților* din „Românul”. Erau rememorate episoade semnificative ale revoluției din Transilvania și rolul lui Avram Iancu în luarea deciziilor; discutarea programului revoluționar, organizarea Adunării de la Blaj⁵³. Oficialitățile maghiare au interzis în Transilvania manifestări în cinstea revoluției române, dar acestea au fost organizate în orașele din Regat. O cronică detaliată a evenimentelor organizate în București apărea în „Calendarul pentru toți românii pe anul 1900”⁵⁴. Articolul începea prin a aminti că trei au fost datele esențiale ale revoluției de la 1848: 27 martie în Moldova, 3–5 mai în Transilvania și 11 iunie în Țara Românească. Din considerente politice, în 1898, a fost sărbătorită numai Adunarea de la Blaj. În București a apărut un ziar ocazional cu portretele liderilor din Transilvania, sub titlul „Câmpul Libertății”.

Manifestările din capitală au fost organizate de Liga Culturală, cu sprijinul studenților transilvăneni, al Societății Carpații, al Societății Macedo-Române și al celei albaneze, Dituria. După celebrarea serviciului religios la biserica Zlătari, convoiul a mers în Cișmigiu, unde s-au ținut primele discursuri, apoi s-a deplasat pe Calea Victoriei, Kiseleff, până la rondul al doilea, unde s-au ascultat alte discursuri. Seara, la Ateneu au vorbit Ionel Grădișteanu și Barbu Ștefănescu Delavrancea. Manifestări au fost organizate la Iași, Craiova, Ploiești, Pitești, Brăila, Galați, Severin, Focșani, Bârlad, Alexandria, cea din fosta capitală a Moldovei fiind impresionantă. Până la declanșarea Marelui Război, sărbătorirea zilei de 3 mai 1848 a fost o constantă a activității Ligii Culturale, iar conferințele lui Nicolae Iorga ținute cu acest prilej erau publicate în presă. În „Neamul românesc literar” și „Neamul românesc pentru popor” din 1910 se reda conferința istoricului ținută la serbarea Ligii din 3 mai. Istoricul scria că o trăsătură a revoluției din Transilvania a fost lupta țăranilor pentru libertate, iar cei prezenți la Blaj, erau „oameni meniți totdeauna a fi liberi”. Făcea o comparație între revoluționarii din București și cei din Transilvania: „decât jurământul vorbăreț din Bucureștii anului 1848, mai binecuvântat a fost jurământul mut al țăranului de la Câmpia libertății”. După revoluție, cei din Țara Românească au căutat recompense, cei din Ardeal, dimpotrivă: „acela care a condus nu cu discursuri pe buze, nu cu tricolorul pe piept, ci tăcut, cu pieptul dezgolit înaintea gloanțelor, steagul apărut de însuși ființa lui în mișcarea din Munții Apuseni, acela a mântuit prigonit ca și neamul său, umilit ca și neamul său și nebun de durere ca și neamul său.”⁵⁵

⁵¹ 3 mai 1848, „Adevărul”, an XI, nr. 3161, 1898, p. 3.

⁵² Mișcarea națională, „Universul”, an XVII, nr. 119, 1899, p. 1.

⁵³ *Regele munților*, „Românul”, an XLII, nr. 78, 3–4 mai 1898, p. 78.

⁵⁴ A cincizecea aniversare a anului 1848, „Calendarul pentru toți românii pe anul 1900”, p. 115–125; Aurelia Bunea, *O aniversare cu semnificație național-politică*, „Sargetia. Acta Musei Devensis”, an VIII, nr. 19, 1971, p. 130–135.

⁵⁵ „Neamul românesc literar”, an II, nr. 25, 20 iunie 1910, p. 389.

În publicațiile vremii apăreau portrete literare ale lui Avram Iancu, amintiri ale foștilor tribuni sau ale personalităților care l-au cunoscut și al căror destin au fost marcate de întâlnirea cu el. O astfel de întâmplare era evocată de Aron Densușianu în „Revista critică literară” din Iași, în 1895, cu titlul *O zi cu regele munților*. A avut prilejul să-l cunoască pe Iancu în vara lui 1865, într-o călătorie prilejuită de concertele de vioară ale cumnatei sale, ținute la Abrud, cu ocazia unei întruniri a ASTREI. Densușianu a fost impresionat de conduita modestă și discretă a celui care fusese conducătorul moșilor. Se retrăgea în mijlocul țăranilor, unde le cânta din fluier. În excursia către Detunata, Iancu i-a însoțit, iar autorul, emoționat, a scris cum a cunoscut pe unul dintre tribuni și i-a fost arătată casa unde a fost reținută Ecaterina Varga. Densușianu a fost printre pușinii care au sesizat și au avut curajul să scrie despre relațiile tensionate dintre Iancu și funcționarii provinciali, care îl tratau cu răceală, pentru a nu-și periclita statutul și a nu fi considerați trădători de către regim. A încercat să-i arate lui Iancu că faptele sale sunt apreciate și și-a arătat recunoștința prin toastul rostit în onoarea „regelui munților”⁵⁶. Scurta evocare a lui Densușianu emoționează prin discrepanța dintre gloria de odinioară a celui care atinsese măreția și necunoștința contemporanilor măcinați de interese meschine.

În „Albina”⁵⁷ apărea în iulie 1898, sub semnătura lui Gheorghe Adamescu, schița biografică *Avram Iancu*, dezvoltarea unei conferințe ținută în 1891, la Liga Culturală, filiala Galați. Autorul cunoștea *Amintirile din pribegie* ale lui Ion Ghica și memoriile lui Ioan Ciurileanu. În articolul său a ilustrat trăsăturile eroice ale lui Iancu, abilitatea sa de conducător militar. Îndemnul său către moșii din Câmpeni de a se înarma și a lupta „cu brațele și cu mâinile noastre, cu lănci făcute din fierul plugului, cu tunuri făcute din copacii noștri, cu bolovani ruși din stâncile noastre și când vom mântui bolovanii, vom pune piepturile noastre înainte” era imaginat de autor, pe baza unor episoade cunoscute, devenite legendare. În schiță se subliniază legătura liderului cu moșii săi, care „cu o peste fire iubire” îi ascultau cuvintele cu religiozitate. Este redat și refuzul lui Iancu de a primi decorațiile imperiale, arestarea și tristețea care i-a umbrat ultimii ani. În „Evenimentul”⁵⁸ din Iași, din 1899, Șt. Bujor rememora figura lui Avram Iancu prin amintirile unui bătrân, care luptase alături de acesta. Figura zugrăvită de fostul luptător este cea a unui personaj romantic, sensibil, care nu emoționează numai prin forță, curaj, pricepere militară, deși îmbrăcăminte sa sugera un luptător neînficat. Impresiona prin „căutătura blândă [...] ochi albaștri, clari ca ai lui Napoleon, bun, sincer [...] avea ceva divin în figură când grăia poporului”. În aceeași publicație apărea în patru numere, o detaliată scriere închinată lui Avram Iancu, semnată de Gr.C. Buțureanu⁵⁹. Scopul mărturisit de autor era de a sublinia importanța lui Iancu în „redeșteptarea neamului românesc”. Detaliile biografice se împleteau cu descrierea activității lui Iancu în timpul revoluției, abordând în special

⁵⁶ Aron Densușianu, *O zi cu regele munților*, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 170–190.

⁵⁷ Gh. Adamescu, *Avram Iancu*, „Albina”, an I, nr. 43, 26 iulie 1898, p. 1345–1353.

⁵⁸ Șt. Bujor, *Avram Iancu*, „Evenimentul”, an VII, nr. 1989, 21 decembrie, 1899, p. 1.

⁵⁹ Laura Zaharia, *Grigore C. Buțureanu*, „Arhiva”, an XXVI, 1915, nr. 4, 5, 6, p. 81–89.

apărarea Munților Apuseni, înfrângerile provocate armatei maghiare de către „românii cu mâinile goale și ochii scânteind”. Sunt relatate și episodul tratativelor cu Dragoș, nerecunoștința imperialilor, care au uitat sprijinul dat de români, ultimii ani ai lui Iancu, umbriți de neînțelegerea contemporanilor⁶⁰. În aceeași publicație, „Evenimentul”, se anunța despre conferința de la Universitate a lui G. Petrescu Dâmbovița despre Avram Iancu, unde s-au citit scrisori inedite și testamentul acestuia⁶¹. La rândul său, Mihail Sadoveanu publica în „Luceafărul” schița *Crăișorul*, prilej de a contura figura legendară a lui Iancu. Autorul evoca locuitorii unui sat din Apuseni, în primejdie de a fi cotorpiți, care sperau în sosirea eroului⁶².

Călător neobosit prin spațiul românesc, Nicolae Iorga evoca în *Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească*, lucrare apărută în 1906, ținutul revoltelor țărănești conduse de Horea, Cloșca, Crișan și al faptelor din 1848, al cărui protagonist a fost Avram Iancu. Descria biserica din Țebea și mormântul lui Iancu, unde erau depuse coroane, în ciuda ordinelor autorităților: „Cununile ce i s-au adus, uneori cu zgomot, totdeauna cu nemărginită pietate au fost adăpostite de confiscări, de batjocuri, de sfâșieri, în acea biserică din tot Ardealul, care poartă mai mult pe catapeteasmă, pe bolți, în panglici, acele trei culori de amintire și speranță de care nu li se mai satură privirile celor cari nu le pot desfășura ca steag”⁶³. În „Ziarul științelor și călătoriilor”, din 1911, se descria panteonul românesc din Țebea, biserica, gorunul lui Horea și mormântul lui Avram Iancu, cu o cruce simplă de piatră. „Ce minunată întocmire a lucrurilor ! Marele Iancu își află odihna la umbra unui gorun, sub care cu un veac mai înainte Horia făcea planuri spre a elibera pe români [...]. Privind această cruce simplă și grilajul din jurul ei, în parte putrezit, o adâncă durere trebuie să-și pătrundă sufletul, durere ce ți-o însuflă ingratitudea oamenilor”⁶⁴.

Episoade mai puțin cunoscute ale vieții lui Iancu, apar în publicațiile din Regat. În „Viața Românească”, în 1910, sub titlul *Scrisori din Ardeal*, Onisifor Ghibu descria școlile românești din Transilvania și amintea gimnaziul românesc din Brad, deschis în prezența lui Iancu, care a ținut o cuvântare despre importanța educației⁶⁵. Descrieri sensibile sunt dedicate casei lui Avram Iancu, precum cea din „Universul”. „Monumentul cel mai prețios din Vidra este casa lui Iancu, care este clădită din bârne ca și celelalte case de munte și acoperită cu șindrilă. La poartă se înalță falnic doi plop, ca două santinele. Acești plop sunt plantați de propria mână a lui Iancu”. După moartea tatălui său, casa a rămas nelocuită, iar conform testamentului lui Iancu, casa a

⁶⁰ Gr.C. Buțureanu, *Avram Iancu*, „Evenimentul”, 1902, nr. 96, p. 2; nr. 97, p. 2; nr. 99, p. 2, nr. 102, p. 2.

⁶¹ „Evenimentul”, an X, nr. 256, 13 decembrie 1902, p. 1.

⁶² Mihail Sadoveanu, *Crăișorul*, „Luceafărul”, IV, 1905, nr. 7, în *Avram Iancu. Antologie literară*, Al. Andrițoiu (ed.), București, Edit. Albatros, 1972, p. 99–104.

⁶³ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, București, Edit. Minerva, 1906, p. 351.

⁶⁴ *Călătorii în Ardeal*, „Ziarul științelor și călătoriilor”, 1911, p. 4937.

⁶⁵ Onisifor Ghibu, *Scrisori din Ardeal*, „Viața românească”, 1910, p. 297.

rămas în proprietatea ASTREI, care dorea să o restaureze⁶⁶. Iorga la rândul său scria că la marginea unei livezi se afla casa lui Iancu. Avea un acoperiș ce cădea pe pereții de lemn, cu trei ferestre și două „încăperi goale, pline de iscălituri și de cărți de vizită. Și icoana sufletească a celui ce s-a sălășluit dintru început aici, mersul gândurilor sale se deslușește pe încetul”⁶⁷.

În „Adevărul” se anunța că se găsiseră două fluieri ale lui Iancu, unul dintre ele a fost luat de Șterca Șuluțiu, care îl va dona viitorului muzeu din Transilvania⁶⁸. La Expoziția organizată cu ocazia jubileului de 40 de ani, la Arenele Romane din București, printre alte artefacte a fost expusă și sabia lui Iancu, alături de biletele folosite pentru alegerea lui Cuza și de călimara și condeiul lui Mihail Kogălniceanu⁶⁹.

Tainica legătură dintre Iancu și oamenii simplii ai Transilvaniei reieșea din poeziile populare, adunate și publicate în 1900 de către Simion Florea Marian, neobositul preot, folclorist și etnograf, care i-a cunoscut pe Axente Sever și Simion Balint. Cele 77 de piese au fost strânse de către autor, i-au fost comunicate de preoții și învățătorii din Transilvania sau au fost publicate în presa de peste munți. Apariția culegerii de poezii populare a fost un potrivit prilej de a face cunoscut întregului spațiu românesc respectul și admirația pe care Iancu le-a insuflat românilor ardeleni⁷⁰. În „Convorbiri literare”, apariția culegerii era o dovadă că și „în poezia populară caracterul lui Iancu este hotărât, îndrăzneț, mândru, generos”⁷¹.

Romanul *Geniu pustiu*, început de Eminescu în 1868, sub impresia instaurării regimului dualist în Transilvania a văzut lumina tiparului în 1904, nu întâmplător prin truda lui Ioan Scurtu, cel implicat în procesul coroanei depuse la mormântul lui Iancu, delegat al studențimii române la Congresul internațional de la Paris, membru al Ligii culturale. Prietenia între Ioan și Toma Nour și iubirea lor pentru două surori se desfășoară pe fundalul luptelor din Apuseni, în timpul revoluției de la 1848. Figura lui Iancu însușește imaginația personajelor, dar și lupta națională. Avram Iancu și Mihai Eminescu sunt uniți prin acest roman și prin destinul asemănător, amândoi împătimiți iubitori de neam, refuzând orice compromis, orice răsplată personală⁷². În 1908, an aniversar al revoluției, era publicat romanul Constanței Hodoș, *Martirii*, povestea unei familii din Transilvania, începută în 1812 și sfârșită odată cu instaurarea regimului dualist. Cele două personaje, Ilie, caracter puternic, tribun al lui Iancu și Stoe, fire sensibilă, aplecat spre studiu, spre toleranță, percep din unghiuri diferite conflictele din Ardeal. În roman figura lui Avram Iancu, eroul din perioada revoluției, era evocată și în anii din preajma instaurării dualismului, când pribeag își regăsea

⁶⁶ *Casa lui Avram Iancu din Vidra*, „Universul”, an XII, nr. 179, 3/15 iulie 1899, p. 1.

⁶⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 368–370.

⁶⁸ „Adevărul”, an XII, nr. 3576, 8 iulie 1899, p. 2.

⁶⁹ „Evenimentul”, an XVI, nr. 144, 30 iulie 1908, p. 2.

⁷⁰ Simeon Florea Marian, *Poesii populare despre Avram Iancu*, Suceava, 1900.

⁷¹ „Convorbiri literare”, 1900, p. 719.

⁷² Mircea Popa, *Eminescu și Avram Iancu*, „Tradiție și Actualitate în Biserica Ortodoxă Română –TABOR”, an XVIII, 2024, nr. 6, iunie, p. 14–23.

însuflețirea numai prin cânt: „Iancu cel frumos, înalt și drept, bătea tactul cu piciorul și cânta cu însuflețirea ce-i da viața reîntoarsă din mormânt”⁷³. În anul răscoalei țărănești, 1907, era publicată piesa lui Șt.O. Iosif, *Zorile*, ce zugrăvea un episod din timpul revoluției de la 1848, în contextul confruntărilor dintre moți și trupele maghiare. În recenzia piesei, apărută în „Calendarul Minervei”, se sublinia că dramele personajelor se desfășurau în umbra lui Avram Iancu, care deși nu făcea parte din acțiune, se proiecta asupra destinului lor⁷⁴.

Declanșarea Marelui Război ridica în fața societății românești provocări la care generația acelor ani a răspuns în mod diferit. Alianța Regatului român cu Puterile Centrale, amânarea intrării în război, radicaliza pozițiile politice. Poziția pro-antantiștilor se manifesta în presă, conferințe, mitinguri, iar figurile eroice ale luptei naționale din Transilvania deveneau argumente în dezbaterile publice. În „Adevărul” și „Evenimentul”, în decembrie 1914, sub titlul de *Răscoala moșilor* sau *Învie morții*, trecutul eroic al răscoalei din 1784 sau al armatei populare conduse de Avram Iancu în 1848 erau evocate pentru a reda destinul tragic al moșilor nevoiți să lupte de partea Austriei, să devină aliați cu foștii inamici. C. Mille întreba cu mânie: „Și noi să mergem cu această Austrie, care drept răsplată celor 40.000 de români morți la 1848, pentru împăratul Franz Iosef I, ne-a întemnițat, palmuit și înnebunit pe Iancu?”⁷⁵. În „Fulgerul”, se scria că Austria perfidă, îndrăzne să ceară ajutor, când la 1848, împăratul „a lăsat pe români în mâna ungurilor”⁷⁶.

La rândul său Octavian Goga scria că „Ardealul moare zi de zi cu ochii spre București”. Același rememora în schița *Tabachera lui Nicolae Crăciun*, ce apărea în „Epoca”, preluată și de „Evenimentul”, politica disprețuitoare a Austriei față de români, pe care a încercat să-i ademenească cu daruri fără valoare. Dintre cei care îndrăzniseră să viseze la recunoașterea drepturilor naționale: „ne răsare profilul întunecat al lui Avram Iancu în cabinetul împăratului din Viena la 1849, respingând ispita unei decorații cu cuvintele celebre: Nu ne-am bătut pentru jucării, vrem drepturi Majestate”⁷⁷.

În 1914, Liga Culturală, Societatea Carpații organizau mitinguri, excursii, prilej de amintire a revoluției de la 1848 din Transilvania și a relațiilor dintre români, unguri și austrieci. Trecutul devenea o lecție de meditat. În toamna lui 1914 se înființa la București Legiunea ardeleană, care prin statut prevedea unirea tuturor refugiaților ardeleni care puteau lupta, ajutorarea familiilor celor plecați la război, lupta pentru întregirea neamului. Pe steagul legiunii erau reprezentați Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu. Se dorea publicarea unui ziar – „Ardealul” – și organizarea de filiale în toate orașele de provincie⁷⁸.

⁷³ Constanța Hodoș, *Martirii*, București, Edit. Minerva, an 1915, p. 188.

⁷⁴ „Calendarul Minervei”, an X, 1908, p. 23.

⁷⁵ C. Mille, *Răscoala moșilor*, „Adevărul”, an XXVII, nr. 9953, 1 decembrie 1914, p. 2; D., *Învie morții*, „Evenimentul”, an XXII, nr. 255, 2 decembrie 1914.

⁷⁶ *Austria în preajmă să ni ceară ajutor*, „Fulgerul”, an VI, nr. 21, 24 martie 1914.

⁷⁷ O. Goga, *Tabachera lui Nicolae Crișan*, „Evenimentul”, an XXII, nr. 132, 17 iulie 1915, p. 2; „Adevărul”, 14 aprilie 1915.

⁷⁸ „Dimineața”, 29 aprilie 1914.

În amintirile sale, publicate de Petre Haneș, în 1915, Gh. Sion își descria sentimentele încercate la cuvintele lui Simion Bărnuțiu, la Adunarea de la Blaj din 1848. Sublinia că abia atunci simțise cu adevărat ce înseamnă patriotismul. „Noi moldovenii, crescuți mai mult sau mai puțin cu idei și deprinderi aristocratice în țara noastră, nu aveam o adevărată idee de națiunea și poporul român; afectam popularitatea ca o idee a secolului, ca o fantezie, ca o idee abstractă, căpătată de cărțile străine”⁷⁹. Figura lui Avram Iancu a devenit în anii neutralității simbolul luptei eroice, armate, singura cale de căpătare a drepturilor românilor de pretutindeni. În „Flacăra literară, artistică socială”, Șt.O. Iosif cu prilejul unei cronici la piesa Wilhelm Tell, prezentată pe scena Teatrului Național, făcea o paralelă între eroul elvețian și Avram Iancu: „Schiller a pus în scenă episodul dramatic al eroului național, care refuzând să salute pălăria împărătească a fost arestat și închis [...]. Iancu, viteazul arhanghel cu ochii albaștrii și plete inelate, revărsate pe umeri, în cămașa lui albă, cu cioareci de lână, cu sarica împărătească pe umeri și cu fluierul la brâu, și el a fost închis la Sibiu”⁸⁰. Sufletul lui Iancu „plutește încă și astăzi în preajma noastră, ne strigă în ore de primejdii și în ceasurile de reculegere [...] ne cheamă la răzbunare”.

În cuvântări prilejuite de sărbătorirea zilei de 3 mai se amintea spiritul războinic al românilor din Transilvania, conduși de Iancu. Nicolae Iorga, la conferința ținută la Liga Culturală din București, spunea: „comemorările naționale au un înțeles: când ele aproprie trecutul de prezent și ne ajută să înțelegem mai bine viitorul, când ele proiectează o puternică lumină asupra drumurilor pe care, în clipa în care trăim, în clipa în care comemorăm nația e chemată să meargă. În felul acesta evenimentele istorice învie în fiecare om [...]. Numai ca o lecție de înțelepciune, numai ca o îmbogățire de cunoștințe și numai ca o pregătire de eroism național se poate înțelege o serbare cum e aceasta de azi”⁸¹. În 1915 la un miting de la Ploiești organizat de Acțiunea Națională, pentru sărbătorirea zilei de 3 mai, Nicolae Titulescu afirma: „Pentru Ardeal, orice jertfă e ușoară. Viața dată pentru Ardeal e o binefacere, moartea însăși parcă nu mai e hidoasă, dacă e dată pentru Ardeal”. În aceeași adunare, Scarlat Orăscu îndemna la luptă în numele lui Iancu, care a ridicat poporul ardelean⁸². La rândul său, Nicolae Iorga ținea în fața studenților de la Universitatea din București cursuri despre istoria românilor din Ardeal, începând cu mișcarea lui Horea și până în contemporaneitate, unde revoluția de la 1848 avea un loc important. În presă apăreau și alte episoade din viața lui Iancu. Se aminteau eforturile sale în stoparea masacrelor înfăptuite de moți⁸³ și sfârșitul marcat de tristețe și dezamăgire, „Iancu a murit de două ori, prima dată sufletește”⁸⁴.

⁷⁹ Gh. Sion, *Suvenire contemporane*, București, Edit. Minerva, 1915, p. 229.

⁸⁰ Șt.O. Iosif, *Wilhelm Tell și Avram Iancu*, „Flacăra, literară, artistică, socială”, 1914, p. 162–163.

⁸¹ Nicolae Iorga, *La comemorarea zilei de 3 mai 1848*, București, Edit. Ligii Culturale, 1914, p. 16.

⁸² *Sărbătorirea zilei de 3 mai 1848*, „Viitorul”, mai 1915, p. 4.

⁸³ N.V. Drumaru, *Nu vom putea, „Adevărul”*, an XVIII, nr. 10137, 2 iunie 1915, p. 1.

⁸⁴ I. Dușu, *Numai c-o moarte suntem datori*, „Neamul Românesc”, 1914, p. 7.

Sărbătorirea zilei de 3 mai s-a desfășurat în mai multe orașe în 1915 și 1916, manifestările fiind organizate de către Societatea Carpații, Liga Culturală, Legiunea Ardeleană, asociații studențești, la București, Galați, Iași, Pitești. În slujbele religioase erau pomeniți Avram Iancu, Simion Balint, Ioan Buteanu, Axente Sever. Articole numeroase dedicate relațiilor dintre austrieci și români, evenimentelor de la 1848 apăreau în „România Mare”, ziar ardelenesc din București, înființat în 1916. Se atrăgea atenția asupra duplicității austriece de-a lungul istoriei, amintindu-se episoadele cu Mihai Viteazu, Inochentie Micu Klein, Horia, Iancu, concluzia fiind aceea că „război alături cu nemții și ungurii nu putem face”⁸⁵. În aceeași publicație, în mai 1916, se îndemna la câștigarea drepturilor prin luptă, așa cum au demonstrat moșii lui Iancu, care „cu glas puternic spuneau că drepturile unui neam nu se cerșesc, ci se iau, se cuceresc cu sabia”⁸⁶. Cazul deputatului Dragoș, care căzuse victimă planurilor lui Kossuth, în opinia lui I.V. Soricu, era un „exemplu simplu, dar dureros pentru Dragoșii care se ivesc zilnic în viața noastră publică”⁸⁷. În același număr se rememora moartea lui Ioan Buteanu, curajul lui Nicolae Corcheș în lupta cu Vasvári Pál, lupta de la Fântânele sau figura războinică a Pelaghiei Roșu.

În ultimele luni ale neutralității figura lui Iancu, eroul moșilor, căpăta accente de legendă. În „Mișcarea” se evoca moartea eroului nemuritor. „Pentru moși, cea mai prețioasă comoară sunt moaștele lui Avram Iancu [...]. Unii dintre moși mai cred că Avram Iancu trăiește încă, în lanțuri, în fundul unei temnițe [...] până când se va găsi unul dintre frați mai vrednic [...] să pătrundă la el cu iarba fierului și să-l scape de cătușele-n care-i ferecat [...] Avram Iancu, vrăjit cum era, nu se lipea glonțul de el”⁸⁸. Vasile Stoica prefigura în aceeași publicație momentul în care Avram Iancu, Craiul munților, va deveni Craiul românesc⁸⁹. În „Adevărul”, în vara lui 1916, sub titlul *Eroii de ieri și țara de astăzi*, Iancu devenea un model al luptei naționale. „Alături de înfiorătoarea tragedie a lui Horea, nu găsim în tot trecutul nostru o mai dureroasă dramă românească decât lupta și sfârșitul nemuritorului Crai al munților [...] datorită eroului de la 1848, astăzi în întreg Ardealul un gând scânteiază: dezrobirea și așezarea poporului român în locul de cinste”⁹⁰. În „Calendarul Minerva” din 1916 era evocată figura lui Iancu drept „caracter desăvârșit al unui roman antic, om dintr-o bucată, tăiat într-un bloc de oțel”, care a refuzat diploma și titlurile date de împărat⁹¹. Speranța ardelenilor din armata imperială în sosirea trupelor române era amintită de Eugen Goga în *Două Siberii*. Prezenți la granița cu România, românii intonau „cântecul cel dintâi al revoluționarilor de la 1848. S-a cântat pentru prima oară la Adunarea din 3/15 mai pe Câmpul Libertății. Moșii lui Avram Iancu, toți cu brad verde în pălărie, l-au cântat”⁹².

⁸⁵ I. Voicu Nițescu, *Același final*, „România Mare”, an I, nr. 1, 17 ianuarie 1916, p. 1.

⁸⁶ Idem, *3/15 mai 1848*, „România Mare”, an I, nr. 16, 17 ianuarie 1916, p. 1.

⁸⁷ I.V. Soricu, *Dragoș*, „România Mare”, an I, nr. 16, 1 mai 1916, p. 1.

⁸⁸ „Mișcarea”, an VIII, nr. 48, 2 martie 1916, p. 1.

⁸⁹ Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal*, „Mișcarea”, an VIII, nr. 215, 24 septembrie 1916, p. 2283.

⁹⁰ Ioan St. A., *Eroii de ieri și țara de azi*, „Adevărul”, an XIX, nr. 10.554, 28 iulie 1916, p. 1.

⁹¹ Avram Iancu, „Calendarul Minerva”, an XVIII, 1916, p. 185–186.

⁹² Eugen Goga, *Două Siberii*, București, Librăria C. Sfetea, 1916, p. 33.

În refugiul de la Iași, sosirea batalioanelor de voluntari ardeleni în vara lui 1917 a readus speranța. Cei prezenți au fost emoționați de doinele ardelenesti și imnul luptelor de la 1848⁹³, care „desfășoară în lumina sufletelor noastre steagul, o clipă uitat al lui Iancu”⁹⁴.

Figura lui Avram Iancu era evocată în registru diferit de către Ioan Paul, în romanul *Florică Ceterașul. Din revoluția de la 1848 în Munții moșilor*. Subiectul era inedit: tragica poveste de dragoste dintre Florică, ceteraș, dansator, pe jumătate rom, și Sofica, fata lui Ustale, rom, meșter fierar din Câmpeni. Florică se alătură moșilor conduși de Iancu. Ultimul era surprins și în clipele de odihnă. De remarcat că Avram Iancu era perceput ca un iubitor de dreptate, care îi trata egal pe romi și pe români. Aceștia au luptat împreună împotriva inamicilor. Iancu îl aprecia pe Florică, pentru talentul său de a cânta la vioară și îl ruga deseori să cânte și să joace dansul călușului. Când Florică a fost rănit în lupta cu Hatvany, Iancu a venit să-l vindece: „așa avea Iancu obicei, își vindeca singur moșii răniți prin lupte, cu cuvântul lui blând și cald, cu ochii cei mari și buni”⁹⁵. După ani, Florică, marcat de tragedia personală, pierderea soției, și Iancu, dezamăgit de soarta neamului său, se întâlneau și cântau împreună: unul la fluier și celălalt la ceteră. „Și acolo în șatra aceea de scânduri, la masa înconjurată de moși, cânta domnul Iancu din fluier și Florică din scripcă, veștejirea vitejiei și a cântecului românesc, de ar fi plâns și pietrele și putregaiurile din piepturile românești de azi, dacă i-ar auzi”⁹⁶. După moartea lui Iancu, Florică era convins că-l văzuse: „cum era să moară domnul Iancu, care prindea gloanțele cu mâna din zbor, viteazul scăldat în lapte de zână, pe care nu-l prinde nici glonțul, nici moartea?”⁹⁷.

După război și consfințirea Unirii, figura lui Iancu, cele ale lui Horea, Cloșca și Crișan întruchipau luptele și durerile trecute ale românilor ardeleni, spre aducere aminte a „câte lanțuri și cătușe au zăngănit în temnițele Habsburgilor, câte lacrimi au întunecat privirile însetate după lumina tricolorului eliberator”⁹⁸. În „Viitorul” se publica discursul patriarhului Miron Cristea ce vorbea despre Ardeal ca despre o „visterie de lumină și simțire națională a întregului românism”, amintind contribuția acestuia la cultura română, dar și pe Horia, Cloșca, Crișan, Avram Iancu, care „ne-au ținut veșnic trează conștiința românească și ideea de răzbunare”⁹⁹. La rândul său Remus Căndea, în „Glasul Bucovinei”, rememora momentul 1848 și pe Avram Iancu care „știință de război nu prea avea că el învățase legea, dar avea un suflet mare românesc și o învăpăiată iubire de neam”. Ștafeta Iancului o preluase regele Ferdinand, numit „craiul tuturor românilor”¹⁰⁰.

⁹³ „Neamul românesc”, Iași, 25 iulie 1917, p. 1.

⁹⁴ „Mișcarea”, an IX, nr. 128, 9 iunie 1917.

⁹⁵ I. Paul, *Florică ceterașul. Din revoluția de la 1848 în munții Moșilor*, București, Alcalay, 1916, p. 43.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 89.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁹⁸ *Unirea tuturor românilor s-a înfăptuit*, „Viitorul”, nr. 3183, 24 noiembrie/7 decembrie 1918.

⁹⁹ „Viitorul”, an XI, nr. 3194, 5 decembrie 1918.

¹⁰⁰ Remus Căndea, *Adunarea din câmpul libertății*, „Glasul Bucovinei”, an II, nr. 145, 17 mai 1919, p. 2.

În presa românească, figura lui Avram Iancu are multiple semnificații. După moartea sa, apar în presă detalii despre formarea sa intelectuală, despre epopeea Apusenilor. Se conturează ideea lui Nicolae Bălcescu, pentru care Apusenii au fost leagănul mișcării naționale. Acolo, spiritul războinic supraviețuise răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan. Sunt publicate memoriile participanților la revoluție, care conturează relațiile dintre liderii din spațiul românesc, diferitele opinii, planuri și acțiuni care au pus programul național și social la baza statului român modern. După mișcarea memorandistă, figura lui Iancu este evocată la aniversarea Adunării de la Blaj din 3–5 mai. Prin conferințe, serbări naționale în orașe, prin discursuri publicate în presă, organizațiile culturale ale Regatului au subliniat eroismul lui Iancu și au luat poziție pentru păstrarea memoriei sale, în condițiile în care acțiunile comemorative oficiale erau interzise în Transilvania. Iancu era reprezentantul spiritului războinic, eroul trezirii națiunii, cel care cerea răzbunare pentru abuzurile suferite. A fost perioada în care mitul eroului a prins contur, în care locurile de naștere, mormintele, locurile unde s-au purtat bătăliile din 1848–1849 au devenit locuri de pelerinaj național. În perioada neutralității, Avram Iancu a fost un subiect de discuție în dezbaterile publice dintre reprezentanții celor două opinii: cea pro-antantă și cei care luptau pentru păstrarea alianței cu Puterile Centrale. Episodul trădării lui Iancu de către austrieci a fost menționat constant în presă, episod emblematic pentru politica ambiguă a imperiului. Trebuie subliniat faptul că majoritatea celor care au evocat figura lui Avram Iancu în presa, literatura și dramaturgia regatului au fost personalități refugiate din Transilvania. În perioada analizată, „craiul munților” a devenit simbolul momentelor de măreție de la 1848. A fost liderul mult așteptat, înzestrat cu aptitudini militare, entuziasm, dragoste de neam, spirit de dreptate, neclintit în fața compromisurilor, dar și tolerant față de semenii săi. Era capabil de emoții, transmise prin cântec, de durere și remușcări, care i-au consumat ultimii ani din viață. Caracteristicile eroice și mitice s-au împletit cu experiențe umane care au trezit sentimente de respect, loialitate și dragoste în sufletele contemporanilor săi.